

A Hetednapi Adventista Egyház és az Állami Egyházügyi Hivatal kapcsolata 1984-ben

Holló Péter

Noha tanulmányunk tárgya és évköre viszonylag szűknek tűnhet, de mégis megérdemli a figyelmet, ugyanis a korszakra sok tekintetben igen jellemző volt az, ami 1984-ben a címben jelzett két fél vonatkozásában történt. Érdemes foglalkozni az ügyvel olyan vonatkozásban is, hogy mi lett az eredménye (avagy az ára) a két fél közötti kapcsolatnak.

Az események megértése céljából röviden utalunk arra, hogy 1975-ben a Hetednapi Adventista Egyházon belül válság bontakozott ki, részben külső, politikai nyomás miatt, részben pedig belső, teológiai – az ökumenizmussal kapcsolatos – kérdés vonatkozásában.

1971-ben választották elnökké Szakács Józsefet, aki 1980-ig állt az egyház élén, majd 1980 és 1988 között a Szabadegyházak Tanácsa elnöki tisztségét töltötte be. Személyében olyan vezető került az elnöki pozícióba, aki mindig törekedett az együttműködésre és a lojalításra a pártállam különböző funkcionáriusaival, az egyházügyekben illetékes döntéshozókkal. Az állam által kialakított működési kereteket elfogadta. Szakács József egyházi elnöksége idején látogatott Magyarországra Philip Potter, az Egyházak Világtanácsa (EVT) főtitkára. A feszültséget az okozta, hogy a 20. században elinduló ökumenikus mozgalomhoz és ennek csúcsszervéhez, az 1948-ban alapított Egyházak Világtanácsához a Hetednapi Adventista Egyház szervezetileg nem csatlakozott. Magyarországon viszont a Hetednapi Adventista Egyház állami nyomásra¹ 1958-ban tagja lett a Szabadegyházak Tanácsának (SZET). A Szabadegyházak Tanácsa pedig tagszervezete volt a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának (MEÖT).² Sokan ezt úgy értelmezték, hogy az egyház ezáltal – noha közvetlenül nem – közvetetten mégis része az ökumenikus mozgalomnak, ami pedig nem áll összhangban az adventista egyház nemzetközi álláspontjával.

1975-ben Philip Potternek, az EVT főtitkárának magyarországi látogatása után – tapasztalva Szakács József egyházelnök kifejezetten pozitív viszonyulását az ökumenikus világszervezet vezetőjéhez (elismerő, áldás-kérő szavakat fogalmazott meg egy ökumenikus ünnepség végén) – Egervári Oszkár, a Dunamelléki Egyházterület elnöke beadvánnyal fordult az

¹ A Hetednapi Adventista Egyház 1957-ben vált törvényesen elismert vallásfelekezetté Magyarországon. Az elismerés kapcsán elvárás volt az állam részéről a SZET-tagság rendezése. Ez megtörtént, bár az egyházat a SZET alapvetően állami nyomásra vette vissza. A kérdésről ld.: RAJKI ZOLTÁN: A H.N. Adventista Egyház története 1945 és 1989 között Magyarországon. Bp., 2003. (a továbbiakban: RAJKI, 2003.) 82. p.

² A pártállam egyházpolitikájának része volt az, hogy az Ökumenikus Tanácson keresztül is befolyásolta, ellenőrizte az egyházakat. Ld.: KÖBEL SZILVIA: A magyar adventista egyház és az állambiztonság kapcsolata a „Szaniszló” fedőnevű ügynök jelentései alapján. In: *Betekintő*, 2011. 4. sz. 2. p.

Egyháztanácshoz (a Magyar Unió³ rendszeresen tanácskozó, vezető bizottsága). Beadványában kérte az adventista egyház ökumenikus mozgalomhoz való viszonyának elvi tisztázását, és az ebből fakadó következetes gyakorlati magatartást. A kérdést több hónap alatt sem sikerült rendezni, noha úgy tűnt, hogy az egyházvezetés teológiai bizottságot hív össze az elvi tisztázás céljából. Néhány hónap múlva a SZET Lelkészképző Intézetének ökumenikus szellemiségű tanévnyitója szintén vihart kavart az egyházon belül. A lelkészképző egyik adventista tanára, Vankó Zsuzsa ezt követően levélben kereste meg az intézet dékánját, Szigeti Jenőt és Szakács József egyházelnököt. A kérdés megtárgyalása helyett Szakács József az Egyháztanácsban kezdeményezte Egervári Oszkár és Vankó Zsuzsa más területre történő áthelyezését, illetve Vankó Zsuzsa felmentését a főiskolai tanítás alól. Az érintettek nem voltak hajlandók elfogadni az intézkedést, mivel azt fegyelmi jellegűnek minősítették, és ragaszkodni akartak a felmerült elvi kérdés tisztázásához. Rövid idő alatt eltávolították őket a szolgálatból, valamint a hozzájuk csatlakozott négy lelkészt és lelkészképzős hallgatót is, akik az események miatt tiltakozásul maguk kérték felmentésüket.⁴

A hat prédikátor elbocsátásának ügye természetesen nem maradt titokban a felekezeten belül, és 1976–77 folyamán számos gyülekezet emelte fel a szavát az eljárás ellen. Válaszul több gyülekezetet vagy gyülekezeti bizottságot feloszlattak, adott esetben gyülekezetet bezártak, a helyzet rendezését követelő gyülekezeti tagokat előbb-utóbb kizárták az egyházból, sokan pedig tiltakozásként maguk léptek ki az események láttán. Az egyházzsúrolás következtében több mint ötszáz tagot zártak ki az adventista egyházból, ezen felül pedig még mintegy hétszázan döntöttek úgy, hogy nem vállalnak közösséget az egyházvezetés irányvonalával. Összesen tehát több mint ezerkétszáz gyülekezeti tag távolodott el a felekezettől.⁵

1975 után, az ügy kirombanását követően több alkalommal is megkísérelték tisztázni a felek a helyzetet. Ehhez az Egervári-csoport⁶ nemzetközi segítséget igényelt az adventista egyház európai és világszervezetétől, mivel úgy ítélte meg, hogy Magyarországon a hivatalos egyházvezetéstől, a SZET-től és az Állami Egyházügyi Hivataltól (ÁEH) nem várható eredmény. Ennek a vélekedésnek – a csoport szemszögéből nézve – volt is alapja, hiszen az ügyben igen hamar „egységfront” alakult ki az említett három szervezet között, és határozottan felléptek a csoport ellen. A nemzetközi segítségkérés kapcsán nyilvánvalóan nehézséget jelentett Magyarország helyzete, a szovjet érdekszférához való tartozás, tehát a közvetítői szerep buktatóival mindkét fél tisztában volt. A pártállam pedig külföldről általában nem engedett beleszólást magyar felekezet belügyeibe, és ez alól az adventista egyház sem volt kivétel. 1975 után több ízben is beutaztak Magyarországra a világegyház képviselői, de meglehetősen szűk mozgástérrel rendelkeztek,

³ Az adventista egyházban az egy országon belüli gyülekezetek összességét unióknak nevezik. Az uniók fölött állnak a Divíziók, amelyek általában egy földrészt fognak össze, míg a világszéles vezető szerv a Generál Konferencia.

⁴ RAJKI ZOLTÁN: Az Egervári-mozgalom. A Keresztény Advent Közösség kialakulása és vallásszabadsági küzdelmei a Kádár-korszak második felében. (1975–1990) Bp., 2012. 43. p.

⁵ RAJKI, 2003. 143. p.

⁶ Ez volt a közkeletű elnevezése a mozgalomnak, amelynek Egervári Oszkár volt hosszú időn keresztül a vezetője.

és többen közülük feltehetően elfogadták, hogy – közvetett módon – a pártállam diktálja a feltételeket. A rendezési erőfeszítések része volt a címben említett tisztségviselő, Neal C. Wilson a Generál Konferencia elnöke⁷ magyarországi látogatása is, amely témánk szempontjából döntő jelentőségű.

A látogatás előzménye az volt, hogy 1983 májusában Prágában személyes találkozás alkalmával kérték Neal Wilson segítségét az Egervári-csoport képviselői, akik hosszas előkészítés után, „titokban” utaztak ki a csehszlovák fővárosba. A Wilsonnal történő személyes kapcsolatfelvételt azért tartották fontosnak, mert ő ekkor még csak a munkatársai elmondásából ismerhette a „magyar ügyet”. Ez tükröződött például az 1982. február 1-én írt pásztorlevelében is, amelyet minden magyarországi hetednap Adventista gyülekezeti tagnak és lelkésznek címzett, és amelyben sürgette a helyzet rendezését. A pásztorlevelre az Egervári-csoport vezető testületét jelentő ún. Kis Bizottság reagált 1982. február 28-án.⁸ Közvetítőként keresztül végül sikerült megszervezni, hogy Edwin Ludescher, az Euro-Afrikai Divízió elnöke és Oldrych Sladek, a Csehszlovák Unió vezetője társaságában az Egervári-csoport három képviselője⁹ találkozzon Neal Wilsonnal Prágában, és ekkor erősítették meg azt, amire februári levelükben is utaltak: várják Wilsont, hogy személyesen segítsen az ügyet kimozdítani a holtpontról. A megbeszélésen – az Egervári-csoport ott lévő képviselői szerint¹⁰ – Wilson kifejezetten készséges volt és pozitívan nyilatkozott a csoport által képviselt álláspontról.

Neal C. Wilson 1984. január 18. és 30. között tartózkodott Magyarországon. Wilson január 23-án folytatott több órás megbeszélést az Egervári-csoport képviselőivel. A tárgyalás végig nyugodt körülmények között zajlott, a képviselők mindazt el tudták mondani, amit lényegesnek tartottak az ügyzel kapcsolatban.¹¹ A visszaemlékezések szerint a Generál Konferencia elnöke egyetértett velük, sőt, bocsánatot kért az egyház nevében mindazért a meghurcoltatásért, amit át kellett élniük, és a következőket fogalmazta meg:

„Ha az unióbizottság extrémnek mondja az álláspontokat az ökumenikus kérdésben, akkor extrém vagyok én is, és extrém az egész Generál

⁷ Wilson 1979 és 1990 között töltötte be az elnöki tisztséget a Hetednap Adventista Egyházon belül. Itt érdemes megjegyezni, hogy az adventista egyházban népképviselési rendszer működik, tehát az egyház élén álló elnöknek messze nincs akkora hatalma a felekezeten belül, mint például a római katolikus egyházfőnek.

⁸ Ld. alábbi dokumentumokat: „Igazságot, igazságot kövess, hogy élhess...” Szerk.: Vankó Zsuzsa – Kovács Pál – Egervári Oszkár – Sonnleitner Károly. Bp., 1995. (továbbiakban: VANKÓ–KOVÁCS–EGERVÁRI–SONNLEITNER, 1995.) 376–384. p.

⁹ A három képviselő (Sonnleitner Károly, dr. Tábori Tibor és Kovács Pálné) utazásának sajátossága, hogy a csoport több tagjának nem lehetett útlevele, így például a mozgalom vezetői nem is tudták elhagyni Magyarországot.

¹⁰ VANKÓ–KOVÁCS–EGERVÁRI–SONNLEITNER, 1995. 399–403. p.

¹¹ Ez az elem csak azért kiemelendő, mert az 1975 óta eltelt időszakban az Egervári-csoportot képviselők sokszor nem tudtak úgy tárgyalni az egyház nemzetközi tisztségviselőivel, hogy csak ők lettek volna jelen, általában jelen volt egy harmadik fél is (pl. a SZET vagy a hivatalos magyar egyházvezetés részéről).

Konferencia, mert ebben a kérdésben mi pontosan úgy gondolkodunk, mint ti. Mint a Generál Konferencia elnöke, a közösség nevében megkövetlek benneteket azért a sok szörnyű bántalomért, amely benneteket ért. Ami itt történt, az szégyent hozott rám is, szégyent arra az egész prédikátori karra, amihez én is tartozom [...] Ilyen hűséges adventistákkal szeretném sokfelé feljavítani az adventközösséget, mint ti vagytok.”¹²

Neal Wilsonnak ezek a szavai, illetve a megbeszélésen tanúsított magatartása reménnyel töltötték el a csoport képviselőit, és bíztak abban, hogy amikor majd a hivatalos egyházvezetéssel leülnek tárgyalni, akkor a helyzetük megnyugtató módon rendeződni fog. A következő napra, január 24-ére is ki volt tűzve egyeztetés Wilsonnal, de aznap közölték velük, hogy megváltozott a program, és ez a megbeszélés elmarad.

Január 25-én, a következő találkozón azonban Wilson közölte, hogy részt vett egy munkaebéden Miklós Imrével, az ÁEH elnökével, és megígérte neki, hogy nem hagyja el az országot addig, amíg ezt az ügyet le nem zárja. Az Egervári-csoport képviselői elé tett egy nyilatkozatot, és ezzel kapcsolatban elmondta, hogy döntse el a csoport: vagy aláírják ezt, vagy nem lehetnek tovább a hetednapos adventista világgözcsovcsg részre. Ezen kívül leszögezte azt is, hogy egyrészt a nyilatkozaton semmilyen változtatás nem alkalmazható, másrészt pedig, hogy a szöveget egyeztetette az Állami Egyházügyi Hivatallal és az unióbizottsággal is. A képviselőket megdöbentette ez a fordulat, de Wilson tartotta magát ehhez az álláspontjához.¹³

A nyilatkozat lényege a következő volt: az Egervári-csoport ismerje el, hogy helytelenül hozott létre független egyházzervezetet, megsértette az egyház szabályait, jogtalanul épített és szervezett gyülekezeteket. Leszögezte azt is, hogy „a magyar unió egyes ügyeinek intézésében – nevezetesen a gyülekezeti fegyelem vonatkozásában – olyan ügyrendi hibákat követett el, amelyek ellentétben állnak az egyház irányelveivel és a Gyülekezeti Kézikönyv szabályaival”.¹⁴ A nyilatkozat javasolja, hogy jöjjön létre egy ideiglenes tanácsadó és megbékéltető bizottság, amelybe három tagot a H. N. Adventista Egyház, kettőt az Egervári-csoport delegál, de a csoport jelöljön ki öt tagot, akik közül az unióbizottság kiválaszt kettőt. A nyilatkozat aláírásával megszűnik az Egervári-csoport vezető testülete, és kötelezik őket, hogy készítsenek jelentést a vagyonukról.¹⁵

Az Egervári-csoportot komoly dilemma elé állította a nyilatkozat szövege. A csoport képviselői arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ilyen formában a dokumentumot nem írják alá, és azt a megoldást találták ki, hogy válaszukban több kiegészítést javasolnak. Azzal érveltek, hogy a jogtalan kizárások következtében jöttek létre az új gyülekezetek, és amennyiben

¹² Vankó Zsuzsa visszaemlékezése. Idézi: VANKÓ–KOVÁCS–EGERVÁRI–SONNLEITNER, 1995. 405–406. p.

¹³ VANKÓ–KOVÁCS–EGERVÁRI–SONNLEITNER, 1995. 406. p.

¹⁴ Neal Wilson állásfoglalása, 1984. január 26. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL. OL.) XIX-A-21-d. (= Az államigazgatás felsőbb szervei. Központi Kormányzati Szervek. Állami Egyházügyi Hivatal. Visszaminősített TÜK iratok.) 402. dob.

¹⁵ VANKÓ–KOVÁCS–EGERVÁRI–SONNLEITNER, 1995. 410–412. p.

az egyház orvosolja a múltban elkövetett kizárási szabálytalanságokat, és helyreállítja a tagságukat, akkor ezzel megszűnik a különállásuk is.

Wilson azonban a nyilatkozat szövegéhez semmilyen hozzatételt nem engedett meg és a Miklós Imrének tett ígéretéhez híven a kérdést le is zárta: az Egervári-csoport – miután nem volt hajlandó aláírni a nyilatkozatot – nem tekinthető többé az adventista világtársaság részének. A csoport ennek kapcsán 1984. január 28-án nyilatkozatot adott ki, amelyben a következőket írták:

„A Generál Konferencia és a Divízió képviselői a korábbi tárgyalásokon és a mostani, legutóbbi alkalommal is elismerték, hogy az úgynevezett ökumenikus kérdésben és ezen belül a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsához való viszony kérdésében elvi álláspontunk hiteles, a világtársaság-éval megegyező. Úgyszintén elismerték, hogy a közösségből való eltávolításunk megrendítően igazságtalan és keresztényietlen módon történt. Mindezek után annak az egyetlen vádpontnak az alapján döntöttek a világtársaság szervezetéből való kirekesztésünk mellett, hogy mi külön szervezetet hoztunk létre, amely a Gyülekezeti Kézikönyv szervezeti szabályaival ellentétes. Ez azonban nem valós ok. Mi csupán egy gyülekezeti, testvéri szövetséget és egy ügyintéző bizottságot hoztunk létre, nem pedig kiépített szervezetet, és ezt is eleve átmeneti jelleggel, kényszerből, az unió intézkedései miatt kialakult szükséghelyzetben. Nem ellenszervezetként, nem a függetlenülés céljából hoztuk létre ezt a szövetséget, hanem kizárólag azért, hogy a jogtalanul eltávolított testvéreket összetartsa a rendezés idejéig és az egység helyreállításán fáradozzék.”¹⁶

Wilson tehát semmilyen érvelés nem győzte meg. Nyilvánosan is közölt álláspontja szerint „a h. n. adventista világszervezet Magyarországon – mint ahogy minden más országban is – csak egy egyházszervezetet ismer el, amelyet az egyház hivatalos választókonferenciáján megválasztottak, és amelyet a magyar állam is elismer”.¹⁷ Az Egervári-csoportnak ezt tudomásul kellett vennie. Ennek eredményeképpen pedig az ügy – egy időre – lezárult, 1989-ig nem is történt kísérlet hivatalos kapcsolatfelvételre a nemzetközi vagy a hazai egyházvezetők és az Egervári-csoport között.

Érdeemes megvizsgálni Neal C. Wilson döntésének a hátterét. Ahogyan tanulmányunk elején jeleztük, a Hetednap Adventista Egyház korábbi elnöke, Szakács József ebben az időpontban a SZET elnökeként tevékenykedett. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található dokumentumok pedig arról tanúskodnak, hogy Szakács József „Szaniszló Pál” fedőnéven 1956 és 1985 között kapcsolatban állt a politikai rendőrséggel. Tizenkét kötet maradt fenn az állambiztonságnak adott jelentéseiről,¹⁸

¹⁶ VANKÓ–KOVÁCS–EGERVÁRI–SONNLEITNER, 1995. 414–415. p.

¹⁷ *Lelektársaságokoztató*, 1984. január. Idézi: Bai László ÁEH főosztályvezető levele Dr. Rottler Ferencnének, 45.992/1984 (1984. december 5.). MNL-OL, XIX-a-21-d (402. doboz)

¹⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL.) 3.12 (= Hálózati, operatív és vizsgálati iratok. Központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék. Munka dossziék.)M-40918., M-40918/1-11.; ÁBTL. 2.2.2. (= Operatív és hálózati nyilvántartások.) „Szaniszló Pál” fedőnévű tmt. 6-os kartonja.

és természetesen foglalkozott az 1984-es Wilson-látogatással is. A látogatás utáni, 1984. február 16-i jelentésében tartótisztja a következőket fogalmazza meg Szakács beszámolója alapján:

„Jelentem, hogy 1984. február 16-án megtartott találkozón »Szaniszló Pál« fn. tmt.¹⁹ szóban az alábbiakat jelentette:

A H. N. Adventista Egyház világszervezetének elnöke, N. C. Wilson tevékenysége az Egervári Oszkár I[el]k[ész]. »szakadár« csoportja ügyében korrekt volt. Ígéretét betartotta, az Adventista Világközösségből kizárta a »kivülállók« és feloszlatta az ún. »kiszbizottságot«. Elrendelte ugyanakkor az Adventista Egyház Szervezeti Szabályzatának módosítását és az országos vezetőség újjáválasztását [...]

Adventista Egyház Választó Konferenciája²⁰ 1984. márc. 21-24. között lesz megtartva (körlevelek már ki lettek küldve a gyülekezet részére), melyen jelen lesz Ludescher Divízió elnök, Zürcher titkár és P. Kunze pénztáros is.²¹

Szakács idézett jelentéséből is nyilvánvaló tehát, hogy Neal Wilson ígéretet tett: a kérdést a hivatalos egyházvezetés és az Állami Egyházügyi Hivatal kívánságai szerint rendezzi, vagyis ha nem fogadják el az eléjük tett nyilatkozatot, akkor kizárja a világközösségből az Egervári-csoportot. Ezen a háttéren érthetővé válik, hogy miért tett olyan nyilatkozatot a csoport elé, amely nélkülözött minden kompromisszumot – holott szóban, előzetesen bátorította az Egervári-csoport képviselőit –, és hogy miért nem volt hajlandó szóba állni azzal az érveléssel, hogy a párhuzamos szervezet (vagy gyülekezetek szövetsége) kényszerből és elvi szembenállás miatt jött létre.

Szakács jelentésével összecseng két olyan dokumentum is, amely az ÁEH-n belül összegzi az eseményeket. A Neal Wilson látogatásáról készült jelentésben ez olvasható:

„A Generál Konferencia elnökének látogatása eredményes volt, egyházpolitikai érdekeink szerint alakult. Dokumentumokat fogadtak el, amelyben egyértelműen elítélik a szakadár csoport vezetőinek és tagjainak különállását. [...] Határozottan kijelentették, hogy Magyarországon minden adventistának az állam által elismert szervezethez kell tartoznia. [...] A delegáció magyarországi tartózkodása alatt a Hivatal elnöke több alkalommal folytatott megbeszélést a Generál Konferencia elnökével. Eredeti célkitű-

¹⁹ A rövidítés feloldása: fedőnevű titkos munkatárs.

²⁰ A magyarországi választó konferenciát eredetileg 1983 őszén tartották volna meg, de végül elhalasztották 1984 márciusára. Szakács ebben a jelentésében részletesen szövegezik azokról a személyekről, akik szóba jöhetnek a fő tisztségviselői pozíciókban (ld. ezt a tanulmányban lentebb), és az egyes pozíciókra konkrét személyi javaslatokat is tett. A végeredmény ismeretében szinte kézzelfogható, hogy hogyan történt az állam irányítása az egyházaknál a személyi kérdések vonatkozásában – ebben az esetben a SZET-en keresztül –, és hogy hogyan hangolta össze a munkáját a SZET és az állami vezetés. Szakácsot – nem meglepő módon – élénken foglalkoztatták a személyi kérdések, egy korábbi jelentésében is részletes javaslatot tett a leendő tisztségviselő személyére. Ld.: ÁBTL. 3.1.2. M-40918/10. (1982–1984) „Szaniszló Pál” – 11. köt. 163–165. p.

²¹ Uo., 213. p.

zésinknek megfelelően az ügy rendezését és végső lezárását egyházi kereteken belül tudtuk tartani. A Világszervezet egyértelmű állásfoglalása megteremtette azt a lehetőséget, hogy a szakadár csoporttal szemben egyházpolitikai eredményeink és érdekeink veszélyeztetése nélkül lépjunk fel.”²²

A jelentés emellett a következő feladatokat határozza meg:

„Egyházpolitikai segítséget nyújtunk az adventista egyház tervezett lépéseihez, melyek a szakadár csoporthoz tartozó megtévesztett hívek visszaszerzésére irányulnak. Az országos választások érdekeink szerinti alakításával erősítjük az egyház szervezeti egységét, a vezetés tekintélyének növekedését. A helyi államigazgatási szervek bevonásával, a megyei egyházügyi titkárokon keresztül differenciáltan foglalkozunk a csoport megtévesztett tagjaival, ill. intézkedéseket kezdeményezünk a törvényeinkkel tudatosan szembehelyezkedőkkel szemben.”

A jelentéshez kézírással még hozzátette az ÁEH elnökhelyettese, Sarkadi Nagy Barna, hogy „készüljön sürgősen operatív intézkedési terv”, amely nyilvánvalóan a BM III/III. csoportfőnökségének további aktív szerepére utalt.

A döntés hátterének vizsgálatakor természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a nemzetközi körülményeket sem. Wilson nyilván tisztában volt azzal, hogy amerikai állampolgárként – a hidegháború időszakában – egy, a szovjet érdekszférába tartozó ország esetében nincs túl nagy mozgásteret, de nincs információnk arról, hogy a Miklós Imrével történt találkozások után ezt a mozgásteret kívánta volna-e bővíteni.

Wilson döntésének következtében az Egervári-csoport továbbra is illegálisban működött tovább, de a hatóságok előtt ezután már nem hivatkozhattak arra, hogy az ügyük rendezése folyamatban van, merthogy az így – legalábbis egy időre – lezárult. A csoport ezt követően 1984. február 28-i beadványában Szombatünneplő Krisztusváró Testvérgyülekezet²³ néven önálló vallásfelekezettként történő elismertetésüket kérte az Állami Egyházügyi Hivataltól, megjelölve azokat a szervezeti és hitelvek értelmezését

²² Jelentés a H. N. Adventista Egyház Generál Konferencia (Washington) elnökének és az Euro-Afrikai Divízió (Bern) vezetőinek 1984. január 18–30-ig Magyarországon tett látogatásáról. – MNL. OL. XIX-A-21-a-11-2/1984. számú irat. 56. dob.

²³ Az elnevezés valamelyest hasonlít arra, amelyet a methodista felekezetből kényszerűségből kivált, Iványi Tibor által vezetett csoport választott magának, és amilyen néven az állam el is ismerte őket 1981-ben (Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség, rövidítve: MET). 1974-ben több olyan lelkész és teológust kizártak a methodista egyházból, akik egy törvénytelen eljárás ellen tiltakoztak, és ügyük éveken keresztül rendezetlen volt. Az 1981-es rendezés feltétele volt legalább három lényegi szervezeti és hiteli különbség igazolása a methodista egyházhoz képest. A tiltakozók vezetője diplomáciai érzékének köszönhetően sikerült a három pontot úgy megfogalmazni, hogy az ÁEH elfogadta „lényegi különbségnek”, holott valójában nem történt változtatás a methodista dogmatikához képest. Bővebben ld.: KÖBEL SZILVIA: Vallásfelekezetek törvényes elismerése a Kádár-korszakban. In: *Jogtudományi közlöny*, 2001. 6. sz. 291. p.

illető különbségeket, amelyek tekintetében eltérnek a Hetednap Adventista Egyháztól. Miklós Imre, az ÁEH elnöke válaszában kifejtette:

„A vallás szabad gyakorlására vonatkozó törvény kizárja két, azonos hitelveket valló felekezet egyidejű működését. Ebből következik, hogy az állam természetesen nem is adhat engedélyt ilyen kérelem teljesítésére [...] Számunkra fontos jelentőséggel bír a h. n. adventisták Generál Konferenciája elnökének magyarországi látogatása során nyilvánosan tett nyilatkozata, mely szerint »[...] a h. n. adventista világszervezet Magyarországon – mint minden más országban – csak egy egyházszervezetet ismer el, melyet a választókonferencián választottak meg, és amelyet a magyar állam is elismert.« (Lelkész-tájékoztató, 1984. jan.)²⁴

Miklós Imre egyértelművé tette: az Egervári-csoportnak vagy vissza kell térnie az adventista egyházba, vagy az egyháztól eltérő, más hitelvek alapján új felekezetet kell alapítania (és a hitelvek értelmezése tekintetében való különbség nyilvánvalóan nem volt tekinthető elegendő feltételnek), amíg viszont valamelyik nem történik meg, addig a csoport összejövetelei a törvényes rendet sértik.²⁵ Miután az Egervári-csoport egyik lehetőséget sem tartotta járható útnak, és a két egyházrész között 1989–90-ben lefolytatott tárgyalások sem vezettek eredményre, ezért a csoport helyzete csak a rendszerváltás után, a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény alapján rendeződött, miután kérték a nyilvántartásba vételüket Keresztény Advent Közösség néven.

Az ügyel kapcsolatban fontos utalni az MSZMP Politikai Bizottságának 1982. február 2-án született döntésére az egyházi szakadár csoportokról, amely megadta az elismerés iránti kérelem elutasításának politikai alapját. A jelentésben kifejtik, hogy az utóbbi időben felélénkült szakadár csoportok tevékenysége társadalmilag igen veszélyes, mert felhasználható fellázító törekvésekhez. Megítélésük szerint zavarják az állam és az egyházak közötti rendezett viszonyt, megszegik az állami jogszabályokat, a hivatalos egyházvezetést támadják az állammal való együttműködés miatt. Ennek következtében a párthatározat így fogalmaz:

„Politikai érdekeinknek megfelelően a szakadár csoportok elleni fellépést az egyházak belső ügyének tekintjük. A felmerülő feszültségeket, ütközéseket igyekszünk egyházi keretek között tartani úgy, hogy a vallásos tömegek nyugalalmát lehetőleg ne zavarják. Ugyanakkor az egyházak hivatalos vezetőit a korrekt partneri kapcsolatok alapján támogatjuk, politikai biztonságukat erősítjük. Politikai, erkölcsi és jogi kötelezettségünknek tekintjük, hogy azok az egyházi személyek, akik politikai szövetségeseink, államunktól megfelelő támogatást és védelmet kapjanak, ne csalódjanak bennünk [...] A Politikai Bizottság egyetért azzal a törekvéssel, hogy az egyházak vezetői saját törvényeik alapján oldják meg a szakadár csoportok ügyét. Az állami és társadalmi szervek elsősorban politikai eszközökkel támogassák a törvényes egyházi vezetést. Segítsék elő, hogy a politikai

²⁴ MNL. OL. XIX-a-21-d. 402. dob. 43.370/1984. sz. irat.

²⁵ Ezt megerősíti Bai László főosztályvezetőnek Egervári Oszkárhoz címzett levele is, amelyben a csoport összejöveteleit jogellenesnek minősíti. MNL. OL. XIX-a-21-d. 402. dob. 43.470/2/1984. sz. irat.

együttműködésre kész egyházi személyek államunk iránti bizalma tovább erősödjék [...] A Hetednapos [sic!] Adventista Egyház törvényes vezetését bátorítani kell arra, hogy európai központjuk elnökének²⁶ közreműködésével Egerváriék csoportja beilleszkedjék az egyház törvényes kereteibe. Amennyiben e törekvés sikerrel jár, úgy a hivatalos egyházvezetés kérésére Egervári és társai ügyét politikai eszközökkel oldjuk meg. Ellenkező esetben megfelelő politikai előkészítés után szerezzünk érvényt törvényeinknek.”²⁷

Érdekes utószövege az ügynek Neal Wilson és Miklós Imre 1984-ben történt levélváltása, tanulmányunkat az ebből a levelezésből vett idézetekkel zárjuk. Neal Wilson a hazatérése után levelet írt Miklós Imrénnek, amelyben elismerő és méltató szavakkal megköszöni Miklós Imre közbenjárását az ügyben:

„Bár nem tudtam teljes mértékben beváltani egyes eredeti reményeimet, látogatásom Magyarországon mérhetetlenül hasznos volt. Amint személyesen is elmondtam Önnek, ami a Hetednapos [sic!] Adventista Egyház számára Magyarországon megvalósult, az érdem nagy része az Ön türelmének, tanácsának és az irántam való és általában az egyház iránti szívélyes magatartásának tulajdonítható. A tény, hogy Ön nyitva hagyta számomra a kaput, hogy meglátogassam Önt, amikor csak útmutatásra van szükségem, bizonyosan államférfíui magatartásának jele volt. Nagyon örültem annak, hogy őszintén és becsületesen tárgyalhattunk több érzékeny tételről és az Ön magyarázatai felém, valamint a nagylelkűsége bátorságot és biztonságot öntöttek belém. A Hetednapos Adventisták Magyar Uniója hivatalos formában is közölni fogja Önnel vitáink és tárgyalásaink eredményét. Alapjában véve szinte lehetetlennek találtuk, hogy ésszerű megállapodásra jussunk az úgynevezett »kis bizottsággal«²⁸ az Egervári-féle szakadár csoportból – történt ez a szorgos erőfeszítések ellenére, amelyeket tettünk, és a biztosítékok ellenére, amelyeket adni igyekeztünk. Ennek eredményeként szükséges volt számunkra nyilvánosan jelezni, hogy ami a kis bizottságot és a kis bizottság által kormányzott egyházakat és tevékenységeket illeti, nem tekinthetjük őket tovább a Hetednapos Adventisták lelki világsaládjá részének. Természetesen ez csalódás volt számunkra és úgy gondolom, megrázkódtatás volt sokak számára azok közül, akikkel elhittették, hogy saját külön útjukat folytathatják, és még mindig az egész világra kiterjedő Hetednapos Adventista Egyház részének tekintik őket.”²⁹

²⁶ A dokumentum Edwin Ludescherre utal, aki az Euro-Afrikai Divízió elnökeként többször is járt Magyarországon az ügy megoldása érdekében.

²⁷ A Politikai Bizottság 1982. február 2-án tartott ülése, jelentés az egyházi szakadár csoportokról. Idézi: KÖBEL SZILVIA: „Oszd meg és uralkodj!” Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között. Bp., 2005. 141–142. p. A PB ülés jegyzőkönyvével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az egyházi szakadár csoportokról szóló része most már – 2032-ig – nem hozzáférhető a kutatók számára, időközben tehát visszaminősítették ezt a részét.

²⁸ Az Egervári-csoport vezető testülete.

²⁹ MNL. OL. XIX-A-21-a-11-2/1984. számú irat. 56. dob.

Wilson a közelgő országos tisztségviselő választással kapcsolatban megjegyzi: „Hiszünk Zarka lelkészben³⁰ és reméljük, hogy képes lesz folytatni a vezetést.”

Miklós Imre 1984. április 6-i keltezésű válaszelevelében a következőket írta Wilsonnak:

„Engedje meg, hogy ezúton is megköszönjem értékes levelét és kifejezzem elismerésemet és nagyrabecsülésemet azért a fáradhatatlan munkáért, amelyet a magyarországi H.N. Adventista Egyház évek óta megoldatlan ügyében hazánkban végzett. Az Önnel folytatott megbeszélések és találkozások megerősítettek abban a hitemben, hogy nem létezik olyan feladat, amelyet közös jó szándékkal és becsületes hozzáállással ne lehetne megoldáshoz segíteni, függetlenül a politikai vagy világnézeti különbözőségektől. Szeretném tájékoztatni Önt arról, hogy magyarországi látogatásának igen pozitív visszhangja van az adventista gyülekezetek hívei és lelkészei között. A március második felében megtartott X. Unió Választókonferencia munkájának egész menetén érezhető volt az a bizakodás és őszinte tenni akarás, amely az Ön és munkatársai szeretetteljes útmutatásaiból és testvéri tanácsaiból táplálkozott. A megválasztott tisztségviselők és az egész közösség küldetéséből fakadó felelősséggel, reménykedve tekint a jövő elé annak ellenére, hogy sajnos a »kis bizottság« és a befolyása alatt álló hívek döntő többsége továbbra is az általuk választott külön úton halad, eljutva az önálló felekezet alakításának gondolatáig. Ezt egyébként az Állami Egyházügyi Hivatalhoz közelmúltban bejegyzett kérelmükben ki is fejezték. Ennek kapcsán biztosíthatom Elnök Urat arról, hogy Magyarországon a jövőben is csak egy adventista egyházat ismerünk el, azt, amely a H. N. Adventisták Világszervezetének támogatását és bizalmát eddig is élvezte.”³¹

1984. május 30-án Neal C. Wilson ismét levelet írt Miklós Imrének, amelyben egyrészt megköszöni választát, másrészt pedig a kételyeit fogalmazza meg az egyházon belül 1984. márciusában lezajlott országos tisztségviselő választások tisztaságával kapcsolatban olyan vonatkozásban, hogy vajon a SZET mennyiben avatkozott bele ebbe a folyamatba. Ezt írja Wilson:

„Meg kell köszönnöm a telefonhívását is, amelynek során tájékoztatni volt szíves a sikeres választásról, amely a Hetednapos Adventisták Magyarországi Uniójában folyt le március második felében. A tény, hogy Ön közölte, hogy minden rendes és békés úton történt, nagyon bátorító volt. ... Az elmúlt néhány héten több jelentést kaptam, amelyek arra utalnak, hogy a Szabadegyházak Tanácsa igyekezett befolyásolni a választási folyamatot márciusban, és rá akarta volna erőszakolni akaratát egy sor egyénre még megtorlásokkal is fenyegetve, ha a dolgok nem az ő kívánságuk szerint mennek. Amint tudja, sok információ jut el az Egyesült Államokba és a világ más részeibe azok révén, akik emigráltak Magyarországról. Haboztam Önt megkérdezni erről, azonban tekintettel a közöttünk fennálló nyitott kommunikációra, úgy éreztem meg kell említeni Önnek. Ha ezek a jelen-

³⁰ Zarka Dénes 1980 és 1984 között volt a Hetednapos Adventista Egyház elnöke Magyarországon.

³¹ MNL. OL. XIX-A-21-a-11-2/a/1984. számú irat. 56. dob.

tések igazak, akkor természetesen csalódott lennék, mert budapesti látogatásom eredményeként kezdtem kedvező véleményt kialakítani a Szabadegyházak Tanácsáról és vezetőikről. Ezen kívül, amikor Magyarországon voltam, Ön azt mondta nekem, hogy a Szabadegyházak Tanácsának, beleértve elnökét, nincs jogköre bármely specifikus egyházzal és annak műveleteivel [sic!] szemben. [...] Remélem a jelentések, amelyeket kaptam, hamisak és lehetséges, hogy túlzottak. Ha tényleg igazak, az igen kényes helyzetbe hoz engem és érzékeny helyzetbe, hogy hogyan magyarázak meg ilyen beavatkozást központunk tisztségviselőinek és világegyházunknak, különösen miután nagyobb pozitív képet festettem nekik a vallásszabadságról Magyarországon. Kérem, értse meg Elnök Úr, hogy jóhiszeműen írtam Önnek, és mély tiszteletnél fogva személye és hivatala iránt és a korrektség szelleme folytán, amelyet oly sok módon nyilvánított meg. Amennyiben vannak információi erről a kérdéstről, kérem, hogy mielőbb ossza meg velem álláspontját. Biztosíthatom, hogy Ön bármit mond, az nem befolyásolja majd a szívélyes kapcsolatokat, amelyet kialakítottunk, mialatt az Önök gyönyörű országában voltam.”³²

Miklós Imre válaszában elhárított mindenféle befolyásolási törekvést a választásokon:

„Kedves Wilson Elnök Úr! F. év június 15-én vettem kézhez nagybecsű levelét. Megtiszteltetés számomra, hogy megosztja velem gondolatait s magyarországi látogatása során közöttünk kialakult őszinte kapcsolat alapján igényli véleményemet. Engedje meg, hogy – in medias res – azonnal az Ön által felvetett kérdés megválaszolásával kezdjem. Ismereteim szerint a Magyarországi H. N. Adventista Egyház Unió konferenciája – beleértve a tisztségviselői választásokat is – az egyházi szabályok és a vonatkozó állami törvények alapján, demokratikus szellemben, jó hangulatú és egyben bizakodó légkörben folyt le. Az Euro-Afrikai Divízió illetékes képviselői Edwin Ludescher elnök úr vezetésével bekapcsolódtak a Konferencia menetébe, és a Gyülekezeti Kézikönyv szerint biztosították annak szabályszerűségét és hitelesítették munkáját. Birtokomban van E. Ludescher elnök április 3-án kelt, hozzám küldött levele, melyben igen pozitívan nyilatkozik tapasztalatairól. Szíves engedelmével idézek a levélből: »A konferencia jól folyt le. [...] A választókonferencia eredményei reményre jogosítanak egy új korszakot illetően a mi közösségünk történelmében. Bizalommal vagyunk, hogy Szigeti Jenő úr, az új unió-elnök munkatársaival az unióban és mindkét egyesülésben új hangsúlyokat állíthatnak, hogy a H.N. Adventisták közösségének egységét megszilárdítsák, bizalmat építsenek ki, és végül olyan légkört teremtsenek, amelyben közösségünk tagjai jól érezhetik magukat.« Ami a Szabadegyházak Tanácsának, illetve egyes vezetőinek »beavatkozásáról« Önhöz eljutott híreket illeti, a leghatározottabban cáfolni kell, egyszerűen azért, mert azok valótlanok és hamisak [...] Biztosíthatom, Elnök Úr, hogy a H. N. Adventista Egyház márciusban megtartott unió konferenciájának választási folyamatába és döntéseibe semmilyen külső tényező nem avatkozott be és nem igyekezett befolyásolni. Hiszek abban, hogy a fenti közléssel hozzájárulhatok kedvező személyes tapasztalatainak és benyomásainak megerősítéséhez, melynek

³² Uo.

alapján továbbra is a valóság talaján állva tud hiteles, igaz képet adni államunk egyházpolitikájáról és a hazánkban működő egyházak életéről.”³³

Egy visszaemlékezést, valamint két dokumentumot idézünk még a választás befolyásolásával kapcsolatban. Szigeti Jenő, akkori adventista egyházelnök visszaemlékezésében így fogalmaz:

„Első megválasztásomkor³⁴ a jelölő bizottságban kiderült, hogy a két jelölt³⁵ – úgy a jelölő bizottságban, mint a tanácsadóként résztvevő divízió képviselői részéről – az Állami Egyházügyi Hivatalban egyforma támogatottsággal rendelkezett. Így a jelölő bizottság nem tudott dönteni [...] Jelölésem úgy ért, mint derült égből a villámcsapás [...] Próbáltam tiltakozni ellene, és elmagyarázni, hogy az Állami Egyházügyi Hivatalban más elnök kinevezését várják, és nem lenne szerencsés velük ezért konfliktusba kerülni. Ők [a divízió tisztségviselői] mosolyogva elmondták, hogy tudják mindezt, de már a konferencia elnöke megbeszélte velük. A Hivatal véleménye az volt, hogy bárki mást meg lehet választani a korábbi unióbizottságból. Így került elő az én nevem, amit bejelentettek telefonon a hivatalnak, és az állami szervek nem emeltek ellene kifogást.”³⁶

A választást azonban valóban befolyásolta a SZET, közelebből annak elnöke, Szakács József. „Szaniszló Pál” a Belügyminisztériumnak adott, fentebb már idézett jelentésében a következőt írja:

„Az ÁEH Protestáns Főosztályvezetője a SZET elnökét arról tájékoztatta, hogy Zarka Dénes lesz újra az Adventista Egyház elnöke. Szakács József SZET elnök határozott választ adott ugyanakkor arra, hogy Zarka D. elnökké történő megválasztására nincs semmi esély, és nem is kerül megválasztásra. A választók egységesen Dr. Szigeti Jenő lelkészre fognak szavazni.”

Szakács a jelentésében konkrét névsort is ad, hogy milyen összetételű vezetést tart kívánatosnak, kit, milyen tisztségre válasszanak meg.³⁷ Egy másik, szintén 1984-ben keletkezett, ÁEH-n belüli jelentés szerint:

„A kisegyházaknál lezajlott választásokat sikerült olyan irányba befolyásolni, hogy a vezetés összetétele a meglévő személyi ellentéteket enyhítse. El tudtuk érni, hogy az adventista világszervezet vezetői elhatárolják magukat az Egervári-csoporttól.”³⁸

Viszonylag egyszerű ügy, gyors és hatékony lerendezés – akár így is összegezhethetnénk Neal Wilson 1984-es magyarországi látogatását, de azért a kép nem ennyire pozitív. Tény, hogy az adventista egyház elnökének

³³ Uo.

³⁴ Szigeti Jenő 1984 és 1994 között volt az adventista egyház elnöke, 1989-ben újraválasztották.

³⁵ Zarka Dénes és Hangyás László.

³⁶ SZIGETI JENŐ: Isten tanítani küldött. Bp., 2017. 235–236. p.

³⁷ ÁBTL. 3.1.2. M-40918/10. (1982-1984) „Szaniszló Pál” – 11. köt., 213. p. A jelentés dátuma 1984. február 16., a választást 1984. március 22-én rendezték.

³⁸ MNL. OL. XIX-A-21-d-0033a-2/1984. számú irat.

látogatásakor rövid idő leforgása alatt sikerült pontot tennie egy olyan ügyre, amely évek óta megoldatlan kérdés volt a felekezeten belül. Az ekkor több mint ezerháromszáz főt számláló Egervári-csoportnak azonban ezzel a – számukra rendkívül fájdalmas – döntéssel együtt is megmaradt az a hiányérzete, amely addig is meghatározó volt számukra: egyrészt az általuk éveken keresztül felvetett elvi problémát az elnök látogatása sem kezelte, másrészt pedig továbbra is illegalitásban gyakorolták a hitüket.